

TEATERCENTRUM™

UTSPEL

#1/2009

FRIA?

**ELLER BARA
UTANFÖR**



**OM KULTURUTREDNINGEN OCH DE FRIA
TEATRARNA/OPPOSITIONEN: DÅLIGA
ODDS FÖR SWARTZ & CO/NINA BJÖRBY: EN
KAPPSÄCK FULL MED GULDPENGAR?**



FRIA? ELLER BARA UTANFÖR



VAR FINNS DE FRIA TEATRARNA I REGERINGENS NYA KULTURUTREDNING? SKA DE FÅ VARA I EN TREVLIIG FRIZON SAMTIDIGT SOM ALLA ANDRA TVINGAS IN I PORTFÖLJER? ELLER ÄR DE SNARARE UTESTÅNGDA FRÅN ALLA SPÄNNANDE FÖRÄNDRINGAR? UTSPEL GRANSKAR EN UTREDNING SOM VÄCKER KLUVNA KÄNSLOR.



Företaget har sin stora kick-off. Nu ska alla få veta vilka spännande eller besvärliga förändringar som är på gång. Alla är där. Och konsulten med stort k börjar redogöra för sina förslag. "Först och främst har vi den här intressanta nyordningen" säger konsulten och håller ett långt anförande. "Fast" avslutar hon "detta gäller inte för Åsa och Kalle, som ni kanske förstår". Alla vänder sig om och tittar på Åsa och Kalle. Ska de känna sig lättade? Så följer förslag nummer två. Samma mångordighet från konsulten. Och så det lilla tillägget. "För Åsa och Kalle sker dock ingen förändring på den här punkten, det är bäst så." Åsa och Kalle börjar skruva på sig. Slutligen presenteras förslag nummer tre. Och undantag nummer tre. "Åsa och Kalle, för er hade vi tänkt..."

Företaget heter Kultursverige. Och konsulten med stort k är givetvis kulturutredningen. Då kanske man kan ana att Åsa och Kalle i själva verket är de fria aktörerna på kulturområdet, även om vi i denna tidning i första hand associerar till de fria teatrar. Bilden är, som alla liknelser, något grovkorning. Men vi menar att den ändå fångar den kluvenhet som den nya kulturutredningen väcker hos många fria aktörer. "Oj, vad det händer saker. Oj, vad det inte händer saker för oss."

Låt oss ta tre exempel. Låt oss helt enkelt ta några av kulturutredningens stora förslag på förändringar:

1. PORTFÖLJERNA

Den så kallade portföljmodellen är kanske kulturutredningens mest genomgripande förslag. Dels därför att den kommer att förändra stora delar av kulturlivets organisation. Förslaget innebär i korthet att staten ska lämna över portföljer med pengar till landets län och regioner, som de sedan ska använda i den regionala kulturutvecklingen. Men modellen är genomgripande också därför att de nya kulturpolitiska mål som utredningen föreslår, ska genomdrivas i den förhandling mellan stat och region som ska föregå varje portföljöverlämnande.

Men. Den dramatiska förändringen gäller inte för Åsa och Kalle. Det fria kulturlivet, däribland de fria teatrar, omfattas inte av portföljmodellen.

Enligt utredningen finns det två anledningar till att den fria teaterkonsten inte ska regionaliseras. För det första menar utredningen att fria grupper är ett "storstadsfenomen" som inte går att fördela geografiskt. Det är en bild som inte fullt ut delas av Teatercentrum, den fria teaterkonstens organisation. Teatercentrum har 69 anslutna teatrar som kommer från 25 olika kommuner i alla landsändar, tre av dessa kommuner är Stockholm, Göteborg och Malmö. En av kulturutredningens sekreterare, Per Svenson, menar dock att det finns ett annat skäl som är viktigare:

– Vi är medvetna om att fria grupper inte bara finns i storstäderna, även om många gör det. Att många fria grupper

finns i storstäderna är inget skäl i sig för att de inte ska vara med i portföljerna. Det vi vill lyfta fram är att fria grupper ofta har sin verksamhet i hela landet. De ska kunna turnera över stora delar av Sverige. Det finns en inläsningsrisk om fria grupper via portföljaval begränsar sin verksamhet till ett eller två län, säger Per Svenson.

Men hur är det med länsteatrar, som ska med i portföljerna? Visst finns det länsteatrar som både turnerar hemma och som rör sig fritt i andra län. Borde inte fria grupper – som ofta gör likadant – också kunna ingå i portföljerna?

– Jag vet att länsgränserna har mjukats upp på senare tid, säger Per Svenson. När vi var ute i landet och pratade med företrädare för de regionala institutionerna så fick vi ofta höra att ett län kunde uppfattas som för litet. "Vi måste utöka vårt geografiska område" var det många som sa. Att fria grupper står utanför portföljerna är en sak som kan komma att omprövas. Länsteatrar har dock en tydligare regional hemvist än många fria grupper, där medlemmarna ibland kan komma från olika landsändar.

Men är det bra eller dåligt att ligga utanför portföljerna? Ska Åsa och Kalle känna sig lättade trots allt?

I debatten kring portföljerna har många varnat för bristen på kulturell kompetens i vissa län. I andra regioner, ofta nämns Västra Götalandsregionen och Region Skåne, har politikerna skaffat sig gedigna kunskaper och står nu redo att ta emot sina portföljer. Modellen, menar dessa kritiker, kommer därför att göra Kultursverige orättvist. Väl rustade regioner kommer att gynnas på bekostnad av illa rustade. I det perspektivet kanske de fria teatrar ska vara glada över att finnas kvar hos staten, som ju har hunnit bygga upp sin kompetens ända sedan kulturreformen 1974.

Men det finns en annan sida av myntet. Att de fria teatrar lämnas utanför när den avgörande förhandlingen sker, kanske medför att deras betydelse i det regionala kulturlivet inte uppmärksammas? Vad kan det betyda i en region som ger egna verksamhetsbidrag till fria teatrar? Och omvänt: vad kan det betyda för en region som inte ger verksamhetsbidrag till de fria teatrar som bor i regionen?

Vi ställer den första frågan till Rolf Tufvesson som är ordförande i Region Skånes kulturnämnd.

Region Skåne ger verksamhetsbidrag till fria teatergrupper. Men i den kommande portföljförhandlingen kommer potten med statliga verksamhetsbidrag till fria grupper inte att ligga på bordet. Vilka konsekvenser kommer det att få?

– Vi kommer i vårt remissvar begära att de fria teatergrupperna flyttas in i portföljen. Vi tycker inte att det är bra att de ligger utanför. Det är ologiskt, säger Rolf Tufvesson.

Men om de ändå hamnar utanför, kommer det att drabba de fria teatergrupperna i Skåne negativt?

– Nej, de fria grupperna här är starka. Jag brukar kalla dem för "fria institutioner". De har funnits i många år och spelar en stor och viktig roll i Skånes kulturliv. Det kommer de även att göra fortsättningsvis, säger Rolf Tufvesson. Men det hade varit bättre, både för dem och för systemet, om de hade funnits med i portföljen.

Den andra frågan ställer vi till Lars Nordström, ordförande i kultur nämnden i Västra Götalandsregionen som inte ger verksamhetsbidrag till de regionala frigrupperna.

Om de fria teatergrupperna hade ingått i portföljmodellen, då hade staten i den kommande förhandlingen kunnat lägga upp pengar på bordet och säga "detta vill vi ge i verksamhetsbidrag till de fria teatergrupperna i er region". Vad hade ni svarat då?

– Vi backar själva upp de fria grupperna. Så det hade inte varit främmande för oss. Vi hade tagit frågan på stort allvar, säger Lars Nordström.

Men hade ni svarat med att också ge verksamhetsbidrag till de fria teatergrupperna?

– Jag kan inte svara på den frågan. Det skulle i alla fall inte bli sämre för de fria grupperna. Vi hade slagit vakt om dem, säger Lars Nordström. Men exakt hur kan jag inte säga.

2. KONSTNÄRLIG KVALITET

En av de stora nyheterna i kulturutredningen är att konstnärlig kvalitet inte längre ska finnas med som kulturpolitiskt mål. "Innebörden av konstnärlig kvalitet har hittills inte kunnat preciseras" skriver utredningen. Man menar vidare att begreppet har en tendens att gynna den etablerade kulturen, på den oetablerade kulturens bekostnad.

Men. Åsa och Kalle kan bortse från detta.

Bidragen till de fria teatergrupperna och till den fria sektorn i stort ska nämligen även fortsättningsvis fördelas utifrån konstnärlig kvalitet. Och de expertråd som bedömer den konstnärliga kvaliteten, de så kallade referensgrupperna, ska finnas kvar precis som nu. Ett av de nuvarande expertråden är Kulturrådets referensgrupp för fria teatergrupper, där Catharina Bergil är ordförande. Hur reagerar hon på att konstnärlig kvalitet inte längre ska vara ett kulturpolitiskt mål?

– Javisst är konstnärlig kvalitet ett svårt och komplext begrepp. Men att konstnärlig kvalitet inte längre skulle vara ett mål för den svenska kulturpolitiken är ju minst sagt häpnadsväckande. Om man inte utgår ifrån kvalitetsbegreppet riskerar man att bli helt instrumentell i bidragsfördelningen. Kulturrådet har i decennier hanterat statliga kulturpengar, och i arbets- och referensgrupper finns erfarenhet och kunskap, och en väl utvecklad känsla för kvalitet, säger Catharina Bergil.

Men att konstnärlig kvalitet ska plockas bort som mål och samtidigt användas på

andra nivåer i kulturlivet, är det inte lite motsägelsefullt? Vi ställer frågan till Per Svenson:

– Nej, det beror på hur man använder begreppet. Vi är medvetna om att det varje dag i Kultursverige tas många beslut utifrån kriteriet konstnärlig kvalitet. Det är i många sammanhang ett användbart begrepp, men inte som övergripande kulturpolitiskt mål.

I debatten som följt på kulturutredningen har det ofta framförts hårt kritik mot förslaget att ta bort konstnärlig kvalitet som mål. Kritiken har bland annat kommit från David Karlsson, en av de sekreterare som hoppade av utredningen. I DN den 16 februari skriver han: "Om man gör sig av med föreställningen om konstnärlig kvalitet gör man sig i förlängningen av med skälet till att över huvud taget bedriva en kulturpolitik". Mot bakgrund av denna kritik är det kanske bra att fria teatrar ligger kvar i en sfär som fortfarande har den konstnärliga kvaliteten som ledstjärna.

Å andra sidan igen: varför ska olika kulturer mätas med olika måttstockar? Ett sätt att skapa enhetlighet hade varit att gå i rakt motsatt riktning. Det vill säga att införa konstnärliga kvalitetskrav över hela linjen, även för institutionerna. I sin granskning av Kulturrådet förra året föreslog Riksrevisionsverket att systemet med referensgrupper skulle utvidgas till att även omfatta regionala institutioner.

3. DEN STARKA MYNDIGHETEN

Vårt sista exempel gäller den omfattande förvaltningsreform som utredningen föreslår på kulturområdet. Nitton centrala myndigheter ska slås samman till tre stora, samt ytterligare en myndighet för kulturområdets strategiska uppgifter som ska heta Kulturrådet. Reformen innebär att de fria teatergrupperna lämnar det gamla Kulturrådet och övergår till en av de nya supermyndigheterna, som tills vidare bara kallas "myndigheten för konstarterna".

Det fina i kråksången, säger kulturutredningen, är att konstens egen ställning kommer att stärkas. En myndighet med stora ekonomiska muskler kan göra väsen av sig. Man talar om ökad "slagkraft" för dessa "färre men mer kraftfulla myndigheter".

Men. Gäller nu detta även för de fria teatergrupperna?

Just nu ligger den fria teaterkonsten under myndigheten Statens kulturråd, som i år fördelar 1 600 miljoner kronor. Skulle grupperna förflyttas till den nya myndigheten för konstarterna, hamnar de under en myndighet som – om vi summerat rätt – skulle ha cirka 500 miljoner att fördela. Det betyder att de fria teatrarerna får en myndighet med en ekonomisk muskelmassa som är mindre än en tredjedel av den gamla.

Återigen sitter Åsa och Kalle längst bak i salen och skruvar på sig.

Johan Franzon

NINA BJÖRBY: EN KAPPSÄCK FULL MED GULD-PENNGAR?



Gamla ryggsäckar och påsar ska bort och istället får vi moderna portföljer. Jag undrar i mitt stilla sinne varför vi inte helt enkelt kan få en hel kappsäck full med pengar? Eller varför inte en fullproppad resväska med lättstyrda hjul, att få med oss in i framtiden? En framtid där alla känner förtroende för politiker och tjänstemän som kan och vill driva en offensiv kulturpolitik, såväl på nationell och internationell nivå som på regional och kommunal, och oavsett partifärg.

På ett sätt är det bra att kulturfrågorna kommer upp på agendan och att man vågar titta på förändring. Samtidigt slås jag av att vi förmodligen tillhör ett "jobbigt" område. Det finns inga lagar som styr, det är fullt av subjektiva upplevelser – massa känslor och tankar – och det är både svårt och ofta meningslöst att sätta upp mätbarhetskriterier. Vi samarbetar ofta, jobbar i nätverk, och många vet nog helt enkelt inte riktigt vad vi håller på med. För mig andas utredningen att det just är lite joxigt med kultur.

I skenet av det blir det väldigt lätt att förstå följande mening i utredningen: *De organisatoriska frågorna behöver ägnas större omsorg av såväl stat som landsting.* Tja, behöver de det? Spelar det någon roll? Givetvis måste organisationen

fungera, men att det skulle betyda att vi får bättre eller sämre, nyare eller äldre, mer experimentell eller klassisk scenkonst, är att tro för mycket på själva det organisatoriska. Konst skapas av konstnärer, i mötet med publiken. Att sätta in konsten och kulturen i diverse boxar och/eller en supermyndighet spelar förmodligen ingen roll för Sverige som kulturland eller för kulturutövarna. Det är antagligen något som mest är skönt för en utomstående, som kan känna att hon eller han i alla fall har koll på strukturen.

Kulturen står för något bortanför allt det vi kan förklara med kronor och ören, lagar och regler, och organiserade omorganisationer. Mätbarheten ligger inte i ett statistiskt underlag, utan hur vi i mötet med publiken och samhället skapar nya erfarenheter, vidgar vyerna, förstår sammanhang, skapar möten och ett kitt. Det har välfärdssamhället inte råd att inte prioritera. Och det som verkligen skulle ge större kraft och göra skillnad saknas: ökade resurser, bättre villkor och en flexibilitet i de organisatoriska leden. För utan kulturen stannar Sverige.

Nina Björby
Ordförande i Teatercentrum

MER, FAST ÅT FÄRRE

Kulturutredningen föreslår att bidragen till fria grupper omfördelas, enligt principen "mer åt färre". Utspel frågar Per Svenson, en av utredningens sekreterare, om motivet:

– Det handlar om ett kulturpolitiskt val. Ska vi se till mångfalden och ge lite pengar till många, eller ska vi ta hänsyn till arbetsvillkor och förbättra för ett mindre antal grupper? Vi anser att det är viktigt att gällande kollektivavtal följs. Då behövs mer pengar. Men om inte staten höjer anslagen kommer skåliga arbetsvillkor inte att kunna förverkligas för alla, då är det bättre att förbättra för några grupper och att låta några andra slås ut, säger Per Svenson.

Och vad anser Catharina Bergil, ordförande i referensgruppen för de fria teatergrupperna, om utredningens förslag?

– Det låter vettigt i teorin, men ganska

svårt i praktiken. Om vi skulle hårdra den principen i referensgruppen för de fria teatergrupperna, skulle vi drastiskt behöva ompröva bidragskriterierna. Vi ska ju värna om kvalitativ scenkonst i hela landet, för differentierade målgrupper och i samspel med omvärlden (både lokalt, nationellt och internationellt). Vi ska värna om förnyelse och utveckling, mångfald i utbudet, tillgänglighet och jämställdhet. Att då plocka ut ett fåtal grupper är svårt. Samtidigt är nuvarande duttande med småpengar djupt problematiskt. Vi skulle behöva rejält ökade anslag för att möta gruppernas rättmätiga önskemål om högre bidrag och samtidigt kunna satsa på nya intressanta grupper och projekt, säger Catharina Bergil.

JF



Margareta Israelsson (S), Siv Holma (V) och Esabelle Dingizian (MP).

DÅLIGA ODDS FÖR SWARTZ & CO?

FEM FRÅGOR TILL OPPOSITIONEN OM KULTURUTREDNINGENS FRAMTID

För många frågetecken och för få konkreta förslag. De demokratiska aspekterna måste värnas och det är viktigt att läsa kritiskt och mellan raderna, kulturutredningen handlar inte bara om att flytta runt organisationerna, menar oppositionens företrädare i Utspels enkät. Trots att de inte alltid har läst kulturutredningen i detalj.

Vi ställde fem frågor om kulturutredningen och dess framtid till oppositionens kulturpolitiska talespersoner, Margareta Israelsson (S), Siv Holma (V) och Esabelle Dingizian (MP):

1. Tänk att du befinner dig ett år framåt i tiden. Hur ser läget för kulturutredningen ut då?
2. Vad händer med kulturutredningen om oppositionen vinner valet nästa år?
3. Är det något särskilt i utredningen som oroar dig?
4. Finns det något i utredningen som är bra?
5. Sammanfattningsvis, har kulturutredningen en överlevnadspotential?

Så här svarade de.

Margareta Israelsson (S):

1. Jag har inte den minsta aning. Jag är oerhört förvånad över att kulturministern inte vill göra någon ekonomisk analys via stadskontoret – hon har sagt i Kultur-nytt att hon inte ska göra någon stor omorganisation. Så det finns ju väldigt mycket frågetecken kring hur organisationen ska se ut.
2. Det beror ju på om de beslutar att inte göra en stor omorganisation. Skulle de börja flytta runt organisationer och myndigheter

så kan vi ju inte bara flytta tillbaka. Men vi planerar att gå fram med offensiva förslag på kulturområdet till valet. Och när propositionen behandlas kommer vi förstås att agera.

3. Att det inte finns några planer på hur man ska arbeta med kulturen. De lägger ner Caprice och Rikskonserter och förstatligar Författarfonden, men hur ska det bli istället? Det finns många frågetecken.

4. Det finns flera goda exempel. Intensivare samverkan mellan myndigheter är rationellt och bra. Och det är bra att de vill ha dialog med Sverige, även om jag är tveksam till portföljmodellen. Den har fungerat bra i Västra Götalandsregionen, men jag saknar analyser av hur man tänkt arbeta vidare med modellen. Och det är bra att man vill stimulera dialogen med kulturlivet.

5. Om de bara hade börjat i en annan ände. De gjorde administratörer till utredare, politiker till experter och lämnade de kulturverksamma utanför. Det hade nog varit bra att ha politikerna med från början, att sätta upp målen för politiken först och sedan utreda hur man når dit. Nu gick de baklänges i vissa delar och har därför fått många reaktioner mot sig.

Siv Holma (V):

1. Status quo. Det skulle förvåna mig om omorganisationen är satt i sjön. Kulturutredningen har inte själva räknat, men vill uppdraga åt ekonomiska styrverket att kolla vad det kostar. Man behöver inte vara expert för att veta att initialt kostar omorganisationer mycket pengar. Ur demokratisk synpunkt är det också viktigt att berörda får komma till tals för att det ska bli hållbart i längden. När jag lyssnar verkar det som om arkivsfären är den som fallit bäst i jord.

2. Vi har inte studerat kulturutredningen så mycket i detalj, men vi samarbetar i

kulturutskottet och det är klart att vi sätter oss ner och funderar över det här. Om det finns bra saker ska man ju inte säga nej bara för att det är alliansen som kommer med förslaget. Och så ska vi förstås studera remissvaren.

3. Jag är skeptisk till att de tagit bort formuleringen om att kulturen ska motverka de negativa verkningarna av kommersialismen. Komersialismen i sig behöver inte alltid vara av ondo, bokförsäljningen är ju till exempel en bra sak, men det handlar om de negativa verkningarna. De demokratiska aspekterna oroar mig och det som är fel är att resurserna saknas. Om man ska regionalisera så behövs det resurser. Och staten får inte avhända sig ansvaret för att kulturen är till för alla, oavsett var man bor.

4. Det viktigaste som kulturutredningen bidragit med är att kulturpolitiken är uppe på den politiska dagordningen. Innehållet har jag inte hunnit studera tillräckligt noga än.

5. Utifrån situationen idag säger jag: Nej. Det är positivt att vi fått en debatt om kulturen, men jag hör inte många positiva röster om utredningen. Jag kan ju hitta saker när jag tränger djupare in i den, men överlevnadsprocenten är nog inte speciellt hög. Det är viktigt att politikerna lyssnar på fältet. När vi i Luleå ordnade ett möte om kulturpolitiken i stort sa samtalsledaren från Teater Scratch: "Men Siv, märker du inte att kejsaren saknar kläder?" Det var tänkvärt, tycker jag.

Esabelle Dingizian (MP):

1. Jag tror inte att de kommer att ta så mycket ur den, jag tror man är ganska oöverens i alliansen när det gäller kulturfrågorna.
2. Vi ska väl sätta kulturen på dagordningen igen. Vi diskuterar naturligtvis och vi

kommer att lägga fram förslag från den rödgröna sidan.

3. Man kan få uppfattningen att det inte är så mycket mer än organisationsförändringar, men jag tror det ligger andra syften djupare med kulturutredningen. Jag har nu inte hunnit sätta mig in i den riktigt så mycket som jag vill, men jag har ju suttit i referensgruppen. Jag tror man bör läsa den ganska kritisk för jag misstänker att det ligger mer bakom. Vi sitter och granskar och läser mellan raderna. Kulturutredningen skriver, eller säger, till exempel att politikerna inte ska vara så klämfingriga. Vad betyder det? Ska kulturutskottet fungera som en bidragsfördelare, utan visioner, som bara ska sitta med en viss summa pengar och dela ut till regionerna?

4. Det är bra att man har gjort den här utredningen, för det behövdes. Det är så många politiker som inte tycker att kultur är viktigt, som inte är beredda att prioritera upp den. Portföljmodellen kan verka klok, men jag behöver fundera närmare över vad den kan innebära för olika regioner. Idén är inte dum, men det finns många frågor. Miljöpartiet är också till viss del för aspektpolitiken. Vi är inte främmande för till exempel kultur och hälsa, att man faktiskt får se till nyttoeffekter också.

5. Jag tror inte det. Jag träffade kulturministern och jag förstår inte vad hon själv vill. Om hon kommer att ta något från den här utredningen alls. Men det kommer väl en proposition, i samband med budgeten har de sagt. Men det är svårt att föreställa sig förändringarna inom de ekonomiska ramarna. Se bara på flytten till Gotland (Riksentikvarieämbetets red. anm.), den betalar vi fortfarande på. Framför allt så saknar jag konkreta förslag.

Lis Hellström Sveningsson

